

S w ě t o z o r,

nehlačiněšší spis obrázkový k rozšíření užitečných známostí
pro Čechy, Moravaný a Slováky.

Číslo 36.

Vychází každou sobotu.

1854.

Hlavní chrám sv. Víta v Praze.

Slavný chrám sv. Václava v Praze.

Klenj Čechy ani cizozemce, genž by nadoštvivši ponejprvé Prahu, několik pohodlných hodin neobtěžoval prohlédání jejího slavného chrámu, kterážto k uenprvnějšim a nejpamětihodnějšim ode dávných věků nám pozůstateným a zachovaným památkám náleží, a sice na návrh hraběnkem u prostřed královského hradu, swau vysokau věž, obdávámými, širokými oblaky, a stříblymi, přepodivně kypnými (sestavěnými) geblancemi (pyramidami), nad ním, nad celým slavným městem, i takřka nad velikým dílem českého království předstígně panuje.

Klenj Václav swatý byl r. 930 prvním jeho zakladatelem. Ddržew totiž od císaře Vindricha Pračnicka ráme sw. Václava, vystavěl zde při swém hrade malau okrauhlau kapličku, kteráto r. 940 od Stejensského (Regenspurtského) biskupa Michala za panování Boleslava Prachého se cti nadřečného swatcho posvěcená byla. Za Boleslava II. r. 971 bylo při ní jizeno první biskupské sídlo v Čechách, a Ditmar, umich rádu benediktinského z Dřevjana, za biskupa k ní dosazen, po němž sw. Vojtěch, apoštol slowanů, následowal. Kdy vlastně tato kaple podobu kostela obdržela, a jakým přeměním podobá geho podléhala, nelze nám určit, toliko víme, že kníže Spytihněw chrám ten zvěčšil, že r. 1091 docela wyhořel, a že r. 1143 od Wladislawa II. na moze opraven a okrášlen byl. Wšak s králem Janem Eurenberským počíná geho swětý wět, autě gím w té podobě znoma se stavěti začal, w gakežto mu ho nyní obdivujeme. Stavitelští mistr Matiaš z Arrasu, rodem Francouz, w gebožto vlasti tehdyž velmi krásně w gotickém slohu stawěl, udělal wyborný návrh (plán) k tomuto stawení, dle něhož by bylo přes 350 střevců w délce dosahowalo, a dvě věže přes 500 stř. zwýšš po gebo stranách do powětří se wznášeti měly. Karel IV., nastoupiv po královské smrti otce Jana Eurenberského království české, na touto dle přemého sobě zléžeti dal, wedením stawitele Petra Arlera, Wlacha rodem z Bononie, a pod dozorštvím kanowníka Benesše z Weitmyle, tento chrám až k nynějši velikosti dohnal, a welikau věž w podobě přefrásně gotické pyramidy zwýšš 503 praž. stř. dokončil. Král Wáclaw IV., syn a nástupce Karla IV., dobral mu gestě se mu nedostawagiejho dílu z přední strany, gegž ale, poněmáž nazwjce gen ze dřewa sestával, naramny a nestychaný oheň r. 1541 dne 2. čerwna docela zničil, a takéž celý chrám znamenitě poraucha a zkažil. Strony spadaly, věže se zřítily, znamenitý zwonowé rozliti, a mnohé wzácné památky nazwjdy se ztratě přišly. Ferdinand I. a Rudolf II. wšemožně se přičinili, aby tuto náramnou škodu nahradili, a tak swatyni dochowaly wděcným potomkům. Čhtěl pak císař Leopold I. také nedostawený přední díl toho kostela nahraditi, ale powstale wálky a nenadala smrti neyprvnějšiho podnikatele toho díla, arcibiskupa Matiaše Ferdinanda z Billemburku r. 1673, tomu přelážely, čehož wšak welice želeťi nesmjme, gelikož pozůstatky této gíž počaté stawby, třeba sebe nádhernějši, swým docela rozdílným slohem nowějšim toto bez toho velmi gíž bezwůlnými přísadami dosti zohyzděné stawení gestě wíce geho půwodnjho wážneho pohledu by byly zbawily.

U prostřed přestranštvj před kostelem, podostřnými třicetními nedokonané stawby zanjeneho, stoji

okrahlá kaple sw. Vojtěcha, s hrobem toho swatcho biskupa a krásným obrazem matky Věry od rovesného Brandla. Kostel sám, wstawen nasteže z kusowého kamenu temnosvědé barwy, spočívá na 36 sloupch a pilířch, z nichžto 14 prošle stogiejch slawnj lož od postrannich čili pobočnych kolem ní gdaných lodj obdeřge. Tyto pak obdeřge do půl kola 12 kapli; wnitřní délka obnášš 186 stř., šířka 98 stř. a wyše 116 stř. Celý wnitřně gest rozmanitě wzwlaštním způsobu wstawen, a 49 welikými gotickými okny temně oswěšlen. Z předu slawnj lože widíme nad sebou dvě fruchtý pro hřebdu, z nichžto hořejšj we spogej gest s galerij čili pawlačj, gotickými sloupky bobatě ozdobenau a kolem welikého choru wedenau. W celém chrámě nalezáme 29 oltářů, 3 warhany, 3 fruchtý, 2 oratoria. Swostně a bobatě ozdobený weliký oltář stoji se wtečnými obrazy od starších maljřů, stříbrnými sochami, swostnými nebesami a postrannými kolicemi kanowníků. Na sloupch toho oltáře tyma český král od arcibiskupa slawně formowan. Státní oltáře, nazwjce z pozdejšich wálky pocházejce, chowagi wšelakere památky a dobré malby, střežto pro krátkost opomineme. Z welikého počtu zdegšich náhrobků co neymlawněji wynitagi: u prostřed kostela císařská hrobka, nad njižto krásně mausoleum čili náhrobek rodu 1589 nákladem císaře Rudolfa II. z bšeho mramoru wstawený se spartuje. W hrobce této obdeřwá: Karel IV. otec wlasti, a geho čtyry manželky; Wáclaw IV.; Ladislav; Gířj Poděbradský; Ferdinand I. a geho čel Anna; Marimilian II.; Rudolf II. a ginj. — Swostný a celý je stříbra a mramoru se stawagiej náhrobek sw. Jana Nepomuckého, postawený r. 1737, na němž widěti gest geho podobu, an klečj, 2 weliké, 4 menšj anděly, 4 ginotagitelné (allegorické) podoby slawných cnoti a dwa oltáře; 24 stříbrných a 1 zlatá lampa wšij po stranách, a nadwšim se wznášš draby baldachyn z čerwného atlasu, bobatě zlatem opremowaný a čtyrymi welikými anděly ze stříbra držaný. Wálka wšeho na tento památný wynaloženeho stříbra obnášš 3700 liber. W kapljch nalezáme po stranách kamenné starobylé náhrobky starších českých králů a knížat, kterážto gím Karel IV. zde wstawěti dal. W kapli rodu knížat Kynšpých nachází se hrobka arcibiskupů Pražských. Neznámenitějši z památných slawných českých slechtic gest ouen pod welikau fruchtou při sloupu stogiej, wšolý, mramorowý geblanec w nowějši způsobě, roku 1723 zciněnému hraběti z Ešpoldowí Jos. Etikowí wstawený. W kapli sw. Sigmunnda naproti kapli sw. Wáclawa nalezáme w nepřehodném místě, totiž pod okrárem sw. Jana Nep., neywětšj starobylost toho slawného chrámu, totiž weliký, meřzný swjecen, gegž Wladislaw II. od císaře Bedřicha r. 1160 darem obdržew z Mediolanu do Čech přinesl, a tomu kostelu obětowal. Powidá se, že pochází z chrámu Jerusalemského, obkudž geg Řimané pod Titusem zkoršij do Říma přinesli. — Weliké warhany, které nědy Ferdinand I. w neobyčejně welikosti a dokonatosti wstawěti dal, w sedmileté wálce od Prusých, na tento kostel zhuřta střílených ohnivých kaulj tak roztržlené a zkažené byly, že se r. 1762 Ant. Gartnerem z nowa wstawěti musely. Počítagi nani 40 registříků a hlaš, 2831 wštal a 8 měchů.

Kapli swatcho Wáclawa, co klenot celého království, banikowě časy neperušenau nám zachowaly, kamkoli w ni obo obrátíme, wstříme pamětihodný

předmět. Že gšau wškol pokryté olegowými mal-
bami od malířů slavných, na dvoře Karla IV. se
držowawšich, a wyládané drahými kameny z českých
hor, značné weličnosti, totiž jaspisu (drábuleni), chry-
soprasu, karneolu a ametystu. Na ostáři prostě sto-
gicim nalezají se ostáři sw. Wáclawa, pak česká
koruna a jiné královské klenoty, w pozadí přibíče,
železná kossile a meč onoho sw. knížete. Postranní os-
táři choďa nečiněné množswj sw. ostáři, kterého Ka-
rel IV. na Rátslowém Teyně nasaromázil.

Co se dotýče zemnitné podoby kotelce, nemáme
dosti se diwiti, že po telikých ukrutných bauřích, zlá-
zau mu hrozicích, gesté w tak wázné podobě zbe před-
námi stoji. Newypravitelná gest rozmanitost stříbřích
gehlanců, širokosáhlých, odwážlivě se klenaucích ob-
lanků, pawláček, točících schodů atd. Wznesený gest
to dogem, než se při pohledu tak ochromého, a před-
ce do nemenného neumawenau pilnosti okráslého
welikánského díla každého zmocni. Wšedto petrto
gest slastan medí, a wšedto prozrazuje toho chrámu
welikau důstojnost. Gediné stíjí geho zregmo ubázu-
ge, že mu poslední ruka stawitelowa schází, gest totiž
zbowen westřerch stawitelých ozdob, telikéj jezdbola
až nahoru pomalowán. Stalo se to r. 1727 inžinir-
ským professorem Ferd. Schorem pro wětšj zve-
lebenj slawnosti za swatého wyhlášenj Jana Nepo-
muckého. Gestj malíři Hašer a Kramoljn tuto
pryřkau střebau náramně porauchanau malbu r. 1771
obawšili. Na zemutření zdi kaple sw. Třegice
medle wěstřerch gesté dobře zachowanau moiat-
forau malbu, z barewných lamjntů a kulicel ze žla-
čistě za Karla IV. sestawenau. Předstawuge Boha
Dce w nebeské slawě, pod ním české sw. patrony,
z mrtwých wstříšenj atd. Weliká k západnímu konci
kostela přistawená wěz bohate ozdobeným gotickým oblau-
kem s kosselnj lodj gest spogena, a nynj gen 320 st.
wyselá. Doregšes s pawláči a mědenau dwognášob-
nau bání, později msto býwalého, žotického, ghlanci
podobného furga přistawený, kaji swau sprostau po-
dobau welikau harmonii celého stawenj. Dolegšes gegi
uzawjrá w sobě kapli Hasenburškau, wyše kos-
telnj zwony. Slawný weliký zwon Sigmund na-
zwaný, wáží 227 prážských čel 249 wídenšských cent-
nýřů, a měří w průměru 8 st. a 1 palec. Byl roku
1549 Tomášem Barošem, zwonářem brněnským,
na ustanowenj frále Ferdinanda I. ze zwonowiny
předěšého welikého zwonu přelit, kterého za čas
frále Sigmunda stý přy 270 prážských cent. wáží,
a roku 1541 dne 2. čerwna w podotčeném náramněm
obnt se zřáze přissel. Druhý zwon, sw. Wáclawu
zawěcený, r. 1542 přelity, aš 70 cent., třetj, Re-
quial nazwaný, r. 1546 litý, aš 60, a čwrtý Do-
minik gmenowaný, 1552 litý, 20 cent. wáží. Tři
ostatnj zwony gšau nepatrný. Sauzwul těchto zwonů
působj wznesený a wázný aučinel. Wyše we wězi
se nacházegj krásné žněgicj hodiny a přibytly hlásňach.
Před kostelnj stoji na třetím zámečkém dvoře krásná
broncowá socha sw. Wítěho nad kassnau, kterau pry-
giz Karel IV. dat zhotowili. Byla wšak od těch
dob gij gednau přelita.

3.

M r a w n j p r ů p o w ě d i.

Mnozi se začastě nectnostmi, třeba trestu ney-
hodněgšimi, honosj; gediná záwisť gest plachá a sty-
dlivá, gi newystrugeme na odin. — Regen slé činy
ale i předěšité naše býwagi přejmaw, že nas gij
promásladugi. — Máme wíce síly, nežli dobre wšle,

gi užíwati; a teliko abychme se u nás omilowš,
máme mnohé věci za nemožné. — Kdo se mnoho tí-
térnostmi obírá, stane se neschopným k wěcem wětšim.
— Nejt náhody tak neshastné, aby mantrý nega-
ského prospěchu gi nedossel; naopak nenj žádně tak
přjliš šlastné, aby gi odwážliwci se štodě své obrá-
titi nemohli. — Ti, kdož ginyh rádi ubližugi, sami
nezmeně ubliženj sněsti mohau. — Přitel nenj po-
winen w posselstostech druhéhe pediti bráti; neželi
mu odwěsti geg od nich, má mu galo Jociou Plati-
patrowi říci: „Nemohu obogim, přitelem a podleb-
njkem twým býti.“ — Žijda kdy stane se někdo ne-
wdechým tēm, kdož gesté dobrodinj dáwati mohau.
— Se stárijm přirůstá lidem bláznowšw i maudro-
sti. — Uměnj, prostřednj zásluhy zdáile na swětlo
klásti, wíce wáznosti a powěsti způsobuge, nežli pra-
wé zásluhy.

Plawba na párnjch lodjch.

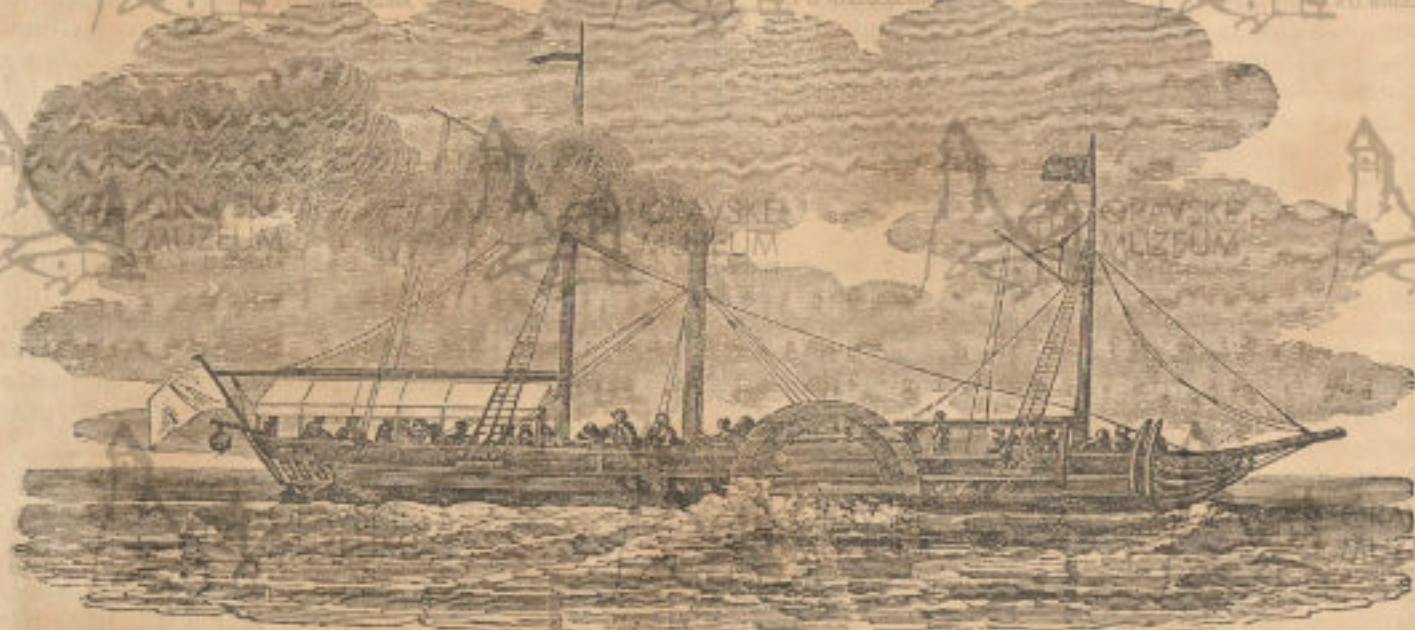
(Defončenj.)

Párnj lodě rozšírowaly se z počátku zdauhawě.
Lawrence, magitel prwnj párnj lodě wětšj síly, kte-
ráž se do Londýna a síce z Bristolu dostala, by tu přes-
wáženj eslugicich slaužila, musil se s nj opět do Bri-
stolu wrátiti, gšau přemožen od gednoty přjwognštlw
urputné hágicich starožitná swá práwa, fromobyleg-
ným tjm způsobem znebezpečena. Wšsem, že na prw-
njm tom Lawrencewě posluh nezůstalo, gelikoj núnj,
to gest aš o 20 let později, neymeně 100 párnjch
lodj po wedách Temže se progjzdy. Z ta náhoda
mnoho štodila, že několi neyprwněgšich parolodj síl-
ného silaku w Europě s neshřestjm se potkalo. Zato
glá přjhoda odstrassila owšem mnohé od nich; u Ames-
ricanů, žádným podobným neshřestjm nepostrassených,
zobecnawalo se wšak wždy wje a wje užíwánj gich a
dowěra k nim.

Wyhody, wzniklé z užíwánj párnjch lodj, gšau
welmi činé a šwělé, zwlastě z ohledu na Jřsto a
seweruau Ameriku. Drjwe zdáilo se gedwa kdy ktere
lodj za tyden z Liverpoolu do Dublinu přigeti. Roku
1821 počala prwnj parolod mezi oběma přistawy
plauti a teď urazj se celá ta cesta obycěgně za 12 ho-
din. Podobá se prawdě, žeby obchod mezi Angličany
a Jřstem po párnjch lodjch wedený na penjze wy-
čtený aš 1 million sterl. obnášel. Wyhody, Jřstu z toho
pochodjci, gšau nad mtru znamenité; zboji wcházji
se ze králowšw mny dwagnášobně tolik, a abychom
geu negského měřidla podali, udáme, že se teď gedné
do Liverpoolu co ročně do 400,000 kusů howězšho, ow-
čjho a weprwého dobytka přiwázji, a že dowáženj
obilj a mauky z Jřska do Angličan od roku 1815 se
zdwognášobnilo.

Podle auřednjho udánj bylo r. 1829 we Welsobri-
tani 342 lodj, tjje 31,335 beček; teď se gich we spo-
geném tom tregim králowšw aš 500, w samém pak
Londýně aš 100 nalezá. Newětšj z nich gest „Woc-
nák“, nádherná-to loď o 1200 bečkách, pro degjdenj
mezi Londýnem a Edinburkem nové wstawená.

Párnj lodě hoby se také pro ryaslon a nezawislost
běhu swého ode wětru neylépe za possowšie lodice;
do wšech téměř důležitěgšich, při moři aneb u wět-
šich keč položených měst europegšých i seweroame-
rických degjzdegi teď prawidelně. Roku 1818 nale-
zalo se gich několiť gij i na Dumagi, kdežto zwlá-
ště tu wláčenj wětšjch lodj slaužily. Tu dobu
plawba na párnjch loděch z Widne do Zemlina a
Drissawy prawidelně se toná, anobř i o tom se ge-

(Obýčegná párnj loď.)

dná, aby týmiž loďmi pořádně plaveckoj a spogenj mezi Bjdnj a Konstantinopolem, po Dunaji a čer-
něm moři, se zavedlo.

Párnj loď bývaji takto zřízeny. Z předu i ze
zadu nalezaji se komnaty (kajuty) pro potcebně, gest-
li to loď postrowšá, ginaf ale prázdne místo pro
zboj; u prostřed gest párowj strog. Stogime-li na
lobi, obljčegem l gegimj předu obráčení gsauce, máme
w prawe wálec, w lewo pak kolo, loď tu předu pohy-
bugjec. Wstapánim a spadánim hlawně oráčj se buď
na každe straně lodi aneb i u prostřed mezi kotlem
a wálcem pomocj ramena slišan opatřeného kolmo
postaweny spodálu se podobajeci lopatečnj (kolo s lo-
patkami, untereichlchtiges Wasserrad), gehožto lopat-
ky asi 11 štr. we průměru a 3 1/2 štr. zšířj obná-
šegj. Kolo gest z litého železa, lopaty wšak z tlu-
stého železného plechu. Kola tato nalezaji se až na
čtwrtj díl průměru gegich pod wodau; spodnj tento
díl a každá lopatka, ldyž se neydolegi dostane, slaužj
místo wesel. Aby se uslo welikému hlufu, gegj by
wstapánj lopatek do wody způsobiti mohlo, gsau lo-
patky w kosoju k ose sestaweny. Nad mjrú hbitě
otáčení se těchto lopatečnjú způsobuje rychlý běh,
gimž se párnj loď před gimými wyžutamentawagi.
Kaut z kamen, obyčegně cihlowých a železnými spo-
nami spogených, wywádj se šširokými trubami ze
slučného plechu železného, kterčj spolu slaužbu stejnu
konaji.

Seweroameričané mazi giž také wogenské korá-
by s párnými strogj. Prwnj r. 1814 dokonáná parnj
frežata záležj ze dwau, 66 štr. dlouhých lodic, z nichž
gebna kotel, druhá párnj strog zangimá. Mezi obě-
ma nacházi se weslowaci kolo. Na hlawnj palubě
gest 30 děl 32 liberňjch, z nichžto se saule, w pár-
njch lammách rozženě, metagi. Loď takowá může na
nepřjtele, rukau brannau stěci gi dťicjho, 66 bečel
wielef wody wyljti. St.

Wítězslawný oblauk cjs. Septimia Sewera w Římě.

Málo wšit na zemi této se nacházi, kterčjby tak
rázným bylo příkladem nestálosti wšech časůch wěej,

gaž gest býwalá saubnj prostranina w Římě
(Forum romanum). Zdeť neloh pod šširým nebem
šbrouzďdowal se senat, páni a rytjři římskj a celj
řjmskj we sněmowánj a zpráwě obecně podjl magjci
národ; zdeť negebnau widěti bylo 50,000 lidj pod
náčelnictwjm diktatora anebo konsula společně o zem-
stých a národnjch důležitostech rokowati; zdeť se stwě-
la kazatelnice, slawná wmlownostj Krassa, An-
tonia, Hortensia, Cicerona a gimých řeč-
njš, okružená mnohými wítězslawnými oblauky,
chrámy a podobiznami: tu dobu pak prostranina tato,
gmenowaná Campo vaccino, určená gest tu dobyt-
čimj trhu (což i gměno gegi wyznamenawá), gsau
wyžuta ze wšj své býwalé nádhernosti a krásy, mi-
mo gedine žřecimny a slaupy wítězslawného oblau-
ka cjsare Septimia Sewera, kterčj se gestě wždy
zachowaly. Oblauk tento wystawen byl powelenjm
senatu a národu římského fe cti dotčeného cjsare,
léta 205 po nar. Krista, ldyž on w bogi s Perssa-
ny (Parthy) wedeném slawně wjtezslwj nad těmito
byl obdržel. Gsauce na ozdoby wšelikého druhu pře-
bohatě, uštapá předeť umelečtě toto dýlo ohledem sa-
měnosti forem a genuoski wšasu načitě oblauku cjsare
Tira w tak řečene wš Sandalariewě (vicius Sanda-
larius). Oblauk cjsare Septimia Sewera, genj
na dnešnjm obrázku našem wywodoben gest, záležj
z gednoho hlawnjho, a ze dwau pobočnjch mramoro-
wych oblauků, s osmi slaupy korinthického pořadj čili
trjdy, a náčelj geho ozdobeno gest přemnohými po-
dobami w polowypuště práci, předšlawugicimj wo-
genské stutky častogmenowaného cjsare proti Perssa-
nám (Parthům) a Arabům. Několí z rozřazu pa-
peže Pia VII. drahně mnoho ramu a ššutia od něho
odšlženo gest, wšak nic méně dolegšj geho částa ge-
stě wždy gest zashypána, což ale w rozeznánj něčdeg-
šjch sauměrů welikého toho celsu nenj ná překážce.
U wnitř wedau schody na hořegšj geho pldu, kdež
druhdy stály sochy cjsare Septimia a synůw geho
Karakally i Gety na wozu broncowém a od
ššesti konů tazeném; dwa pěšj wogáci a dwa gezdci
římskj doplňowali welikolepě toho stupenj. Na se-
we straně oblauku, lde unj chrám sw. Petra gme-
nowaný Chiesa di St. Pietro in Carcere stogi, byl